

grekiskans ord for sten) blir stenen som med Guds hjælp dræper Goliat. Även Machiavelli omnämns i den ryska panegyriken i rådet att vara listig i bemötandet av fienden. En verklig fiende ska enligt gammal beprövd retorik vara överlägsen i antal, högfärdig, grym och trolös. Temana upprepar sig i ändlösa segrar, förkrossande nederlag, mängder av tillfångatagna, förräderi och svek, medan Guds försyn alltjämt vilar över slagfälten.

Vissa teman tycks förekomma, menar Ljustrov, bara i den svenska panegyriken. Folkets synd som ledde till fiendens blodspillan och död, och krig och förluster på slagfältet som bestraffning för synder är utmärkande drag. Efter katastrofen i Poltava jämför svenska författare Sverige med Israel som bestraffas för sina synder, medan ryska författare beskriver sig som segerrika israeler som besegrar landets fiender, där Karl XII:s Sverige blir till Faraos Egypten. Den svenska panegyriken speglar i viss mån den militära verkligheten. Den ryska bortser från vissa fakta och anpassar dem till metaforiken, påpekar Ljustrov, och har en tydlig funktion som propagandatekter. Både svenska och ryska författare talar om Ulrika Eleonora och Katarina som Guds gåvor. Katarina beskrivs som man, som den andre Peter den store, och drottning Kristina jämförs med Herkules.

Vad som faller utanför just denna framställning är hur det kommer sig, på ett mer grundläggande plan, att den svenska och ryska panegyriken uppvisar så många likheter. Den enkla förklaringen är förstås att både svenska och ryska författare utgår från samma europeiska bildningskultur, grundat i den kristna traditionen och tolkningen av verkligheten, och den grekisk-romerska bildningen, retoriken och historieförståelsen. I grunden finns väl också den mänskliga förmågan att se likheter mellan ting och företeelser, att förstå något genom något annat.

David Dunér

Margit Løyland, *Hollendertida i Norge 1550–1750* (Oslo: Spartacus Forlag AS, 2012). 208 s.

Boken *Hollendertida i Norge 1550–1750* er utstyrt med rikt illustrasjonsmateriale, noter, kildeoversikt, bildeoversikt og navneregister. Innholdet står i stil. Margit Løyland presenterer et rikt og spennende materiale med mange aspekter. Hun skriver godt, og boken er en fryd å lese. Den holder høyt akademisk nivå samtidig som den er formidling av beste slag. Hun overrasker leseren med bruk av dagligdagse ord og vendinger, innlånt inn fra nederlandsk, men i bruk den dag i dag: Leseren er selv et levende vitne om hollendertiden.

Hollendertiden er for mange et ukjent begrep, men eldre folk i deler av Kyst-Norge er nok til dels ennå fortrolig med det. Kongedømmet Nederland oppstod først etter Napoleonskrigene. Tidligere kaltes staten for Holland, etter den mest betydelige av de syv provinsene. Inntil midten av 1600-tallet var Norge den klart viktigste leverandør av trelast til Holland. Det er kildebelagt i 1648 at cirka 400 hollandske skip seilte regelmessig på Norge, og at de i seilingshalvåret gjennomførte minst to til fire turer årlig. Skipperne kjøpte bjelker og bord. Det var en enkel, lite sofistikert virksomhet som foregikk i uthavner og småhavner, oftest drevet for egen regning av skipsførerene selv – som ofte også var eiere av skipet. Skipstypen de brukte kaltes fløyt og var tilpasset tømmertransport.

Løyland gir en god sammenfatning av eksisterende kunnskap om Norges hollendertid. Hun bygger dels på egen forskning fra den landsdelen i Norge som var mest berørt, Sørvestlandet. Dels trekker hun inn annen sentral forskning. Hun lykkes i å gi et bredt, mangefasettert og overbevisende bilde av den nære kontakten mellom Norge og Nederland i Nederlands storhetstid. Store handelskompanier ble organisert, mest kjent er Ostindiakompaniet fra 1602 og Vestindiakompaniet fra 1621. De store oppdagelser hadde åpnet opp

for et verdensomfattende handelssamkvem. Hollenderne interesserte seg også for nordområdene. De ønsket blant annet å finne nordøstpassasjen til Asias rikdommer. Nordområdene var imidlertid interessante i seg selv på grunn av hvalfangst og trankekoking. Det nordiske kompaniet fra 1614 (*De Noordsche Compagnie*) opererte fra Novaja Semlja til Davis-stredet. Svalbard ble oppdaget av nederlandske sjøfarere i 1596, og Barentshavet er oppkalt etter en slik sjøfarer, Willem Barents. Da Kristian 4. (1577–1648) foretok sin sagnomsuste seilas til Vardø i 1599, under dekknavnet kaptein Kristian Fredriksen, var det en politisk markering av revir – og ikke en ren heisatur for en livsglad ung monark.

Hollenderne seilte på Norge for å hente trelast, men også kobber, huder og skinn, fisk og ikke minst hummer – levende hummer hentet de i spesialkonstruerte brønnbåter, såkalte hummerbysser. Gråstein hentet de faktisk også her, til fyllmasse i prosessen med gjenvinning av landområder fra havet. De betalte kontant – og var også villige til å selge varer på kreditt. Til Norge brakte de et bredt spekter av varer: korn, salt, sild, vin, krydder, tekstiler, hatter, tobakk, krittpiper, te, kaffe, skonroker, teglsten med mer. De kom igjen år etter år. Løyland gir konkrete opplysninger om norsk dagligliv som vitner om hollandsk innflytelse og underbygger hvor mangfoldig og omfattende begrepet hollendertiden er å forstå.

Løyland slår fast at i kyststrøkene særlig sør og vest i landet vil mange være klar over hollendertiden på grunn av utvandring, arbeidsvandring, handels- og sjøfartskontakt. Men disse kontaktene blir sjelden sett i sammenheng. Hollendertiden blir derfor i *nasjonal* sammenheng ikke oppfattet som en kjent og etablert historisk epoke. Det forunder henne. Formålet med boken og hennes hovedoppgave er å gjøre noe med dette. Det har hun gjort. Hun tenker seg at den viktigste årsaken til at hollendertiden er glemt eller oversett, kan være den at "levemåten til vanlege arbeidsfolk

og meir kvardagslege endringar i sosialt liv og kulturelle uttrykksformer har vore rekna for mindre interessante for historikarar som har vore meir opptekne av jordeigedomstilhøve og utvikling av adel- og kongemakt i tidleg nytid, enn av daglegliv og meir eller mindre marginale geografiske område" (s. 10).

En annen grunn kunne være den storpolitiske utviklingen. Stråleglansen fra Hollands gylne århundre, 1600-tallet bleknet etterhånden. Trelasthandelen Norge-Nederland avtok også etter midten av 1600-årene – Holland fant andre forsyningsområder for trelast, og eksportrestriksjoner ble innført i Norge. Sagbruksprivilegiene 1688 medførte kontroll med eksporten, til fordel for borgerne og ulempe for bøndene. Kommersiell utnyttning av de store innlandsskogene på Østlandet ble nå viktig. Organisert fløtning krevde kapital og organisasjon. En mektig og selvbevisst borgerklasse vokste frem i Norge. England ble det store markedet for norsk trelast. Ikke minst ble England etter hvert også en toneangivende nasjon i Europa. Kontakten Norge-England hadde en annen karakter. De tette mellomfolkelige bånd som ble knyttet i hollendertiden hadde først og fremst bundet sammen "alminnelige" folk. Slike etterlater seg vanligvis mindre spor om eget liv og virke, selv om Løyland har vist at båndene var mange og sterke.

Løyland påpeker en grunn til: Hun vedgår at perioden heller ikke var *vår* storhetstid! Det har hun helt rett i. Hollendertiden sammenfaller til dels med dansketiden (1536–1814). Hollendertiden var preget av utveksling på det folkelige plan mellom et avansert samfunn, i frontposisjon økonomisk og kulturelt, og et land som nok ikke følte seg, og heller ikke var, "mest begunstiget" innenfor dobbeltmonarkiet. Det foregikk også en ikke ubetydelig utvandring fra Norge til Holland i hollendertiden, noen vandret også videre derfra til Amerika. Hvordan skal det inntolkes i vår nasjonale historie?

Løyland slår fast at i løpet av hollender-tiden utviklet Norge seg til å bli "en stor og selvstendig trelasteksportør og, ikke minst, en stor og selvstendig sjøfartsnasjon" (s. 55). Hun spør: Hva betydde hollendertiden i den sammenheng? Skal perioden sees som en læretid for de brede lag av folket? En demokratisk, folkelig periode da folk på egen hånd skaffet seg kompetanse av ulike slag fra verden utenfor? Vår rolle som trelasteksportør er best undersøkt. Men kanskje er det gjort mindre ut av skogsarbeiderne enn av skogeierne. Langt mindre vet vi om sjøfarten i disse grunnleggende årene. I hollendertiden var Amsterdam viktigste hyremarked for norske sjøfolk. Norsk sjøfartshistorie om denne eldre perioden ble skrevet i 1920-årene! Mye forskning pågår i Nederland i dag som er relevant også for utviklingen av norsk sjøfart med blant annet digitalisering av mannskaps-lister, der norske sjøfolk forekommer i store antall.

Ulike handlingsmønstre kan kopieres og krysse grenser. Mennesker, ideer, begreper, varer, teknologier, institusjoner, nettverk, språk, kultur, handlingsmønstre krysser grenser uten at vi kan observere forløpet så presist. Internasjonal migrasjon og demokratisk utvikling har gjort oss i stigende grad oppmerksom på enkeltaktørens bidrag til samfunnets utvikling. Historisk endring kommer ikke bare ovenfra med staten som dørvakt. Vi forstår den nasjonale utvikling bedre når vi ser den i samspill med verden utenfor og som resultat av enkeltmenneskers handlinger, impulser og observasjoner. Sosiale prosesser er tett forbundet med konkrete relasjoner mellom mennesker. Hollendertiden er et rikt transnasjonalt laboratorium for å undersøke spesifikt hvordan kulturtrekk krysser grenser i tidlig moderne tid, og enkeltindividers rolle innenfor dette samspillet.

Sølvi Sogner

Eljas Orrman & Jyrki Paaskoski (eds.), *Vanhan Suomen arkistot – Arkiven från Gamla Finland*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1385/Tieto, Arkistolaitoksen toimituksia 13 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2012). 400 pp.

Vanhan Suomen arkistot – Arkiven från Gamla Finland is a comprehensive overview on the administrative history of the area which is known as the Old Finland, *Vanha Suomi* or *Gamla Finland* in Swedish. This is the area that Russia gained from Sweden in the Great Northern War (1721) and the Russo-Swedish war (1743). In 1812 the area was joined to the Grand Duchy of Finland. This thoroughly bilingual (Finnish-Swedish) book offers extensive and long-awaited information about the archive material of the area. The book starts with a 150-page chapter, written by Jyrki Paaskoski about the administrative history of the area (*Vanhan Suomen hallintohistoria – Gamla Finlands förvaltningshistoria*). The next chapter is Eljas Orrman's study about the archive material on the Old Finland in the National Archive of Finland and the Provincial Archive in Mikkeli (St Michel). These are the two main archive institutions that hold the material related to the Old Finland. The third and largest part of the book is written by Eljas Orrman, Jari Oinonen, Eila Salo and Matti Walta, and it gives a rigorous overlook about the materials concerning the Old Finland.

During the last few years, the year 1809 and its aftermath have been remembered both in Finland and Sweden. Less studied and remembered is the fact that a part of today's Finland was ruled by Russia from the years 1721 and 1743 onwards. Jyrki Paaskoski starts his chapter about the administrative history from the year 1710, which is very well justified. Vyborg (Viipuri, Viborg), for example, was conquered by Peter the Great in 1710. Paaskoski has five subchapters. The chronological order of this chapter causes some reiteration, but on